

զօրքերը տեսան Լիպարիտի քաջութիւնը, սուրբ բերանը տուին զայն. անոնք Լիպարիտը թողին այլազգիներու մէջ, եւ փախան, որպէսզի նա քաջութեան անունը չըստանայ: Այս տեսարանին առջեւ, թշնամիները միարան ճակատեցան Վրաց զինուորներուն դէմ, եւ երբ պատերազմը սատկացաւ, եւ Լիպարիտ որպէս առիւծ կը դռնէր այլազգիներու մէջ, Վրացի զինուոր մը, որ Լիպարիտին ետեւը կեցած էր, թուրով կտրեց անոր ձիուն երկու ջիւղերը: Լիպարիտ ձիէն վար իջաւ, նստաւ դետին, ասպարին վրայ, դռնելով՝ թէ «Ես եմ Լիպարիտն»: Ասոր վրայ՝ թշնամիները Վրաց զինուորներէն շատերը կոտորեցին, եւ մնացածները փախուցին, իսկ Լիպարիտն ալ գերի բռնեցին⁽⁵⁸⁾:

Արիստակէս Լաստիվերտցին՝ տարբեր կերպով կը պատմէ Լիպարիտին դուրսը հանդիպած արկածը: Ժամանակակից հայ պատմագիրը՝ կ'ամբաստանէ կայսերականները, մատնանշելով անոնց անմիաբանութիւնը: «Պատերազմը խմբուելուն, կ'ըսէ նա, Բուլղարին որդին՝ իր դուռնով թիկունք դարձնելով՝ թշնամիներուն համարձակութիւն տուաւ, որ անոնք Լիպարիտն իր քաջ մարդերով պաշարեն, որոնցմէ ոմանք սպանուեցան, եւ Լիպարիտի ձիուն ջիւղերը սուրով կտրելով՝ զինքը ձերբակալեցին»:

Մինչ Սիւնեցի պատմիչը՝ իր տոհմը պանծացնելու յայտնի դիտաւորութեամբ՝ Լիպարիտը կը ներկայացնէ «մարտիրոսական արիւնով» պատկուած նահատակ մը, անոր մարմինը փոխադրել տալով Կարս քաղաքը⁽⁵⁹⁾, միւս հայ պատմագիրները՝ աւելի անկողմնակալ եւ արժանահատ՝ Օրբէլեան զիւցադին հանդիպած աղէտը կը դնեն իրական շրջանակին մէջ:

(58) Ուսուցիչ: Անդ, էջ 126-127:

(59) Ստեփաննոս Օրբէլեան: Անդ, էջ 123:

(60) Լաստիվերտցի: Անդ, էջ 59:

ԼԻՊԱՐԻՏ ԵՒ ՏՈՒՂԻՒԼ

Այսպէս, Լաստիվերտցին, յետ ըսելու թէ «թշնամիները աւարով լեցուած մեծ ուրախութեան մէջ էին, իսկ մերոնք վաշերով եւ ողբերով լեցուն», կը յաւելու. «Պատերազմի յաղթութենէն վերջը՝ թշնամիները գերին ու աւարը առնելով՝ մըտան իրենց աշխարհը»⁽⁶⁰⁾: Իբրեւ իմ֊ինալ հասնելով Խորասան, իր կալանաւորը՝ Լիպարիտ Օրբէլեանը ներկայացուց սուրբան Տուղրիլ բէկին. «Իբրեւ մեծ բան մը եւ ամէն գերիներէն աւելի անոր հաճելի, եւ զոր նա շնորհակալութեամբ ընդունեցաւ»⁽⁶¹⁾: Վասնզի «Սուլթանը յառաջագոյն անոր անունը լսած էր, եւ անոր ամէն քաջութիւնները գիտէր»⁽⁶²⁾: Ըստ Ուսուցիչին, Վրացի իշխանը Սուլթանին մօտ մնաց երկու տարի, տեղ տեղ դործելով քաջութիւններ: Օր մը, կ'ըսէ նոյն հեղինակը, «Սուլթան Տուղրիլի առջեւ հանեցին այլազգի խափշիկ մը, հօրը եւ քաջ մարդ, եւ Լիպարիտ իշխանը, որպէսզի իրարու դէմ պատերազմին: Լիպարիտը յաղթելով՝ խափշիկը սատկեցուց, եւ այն ատեն սուլթանը զինքը ազատեց»⁽⁶³⁾:

Սակայն՝ շատ հաւանական է, որ Լիպարիտ ազատեցաւ՝ շնորհիւ իր սրամտութեան: Վարդան պատմիչը, — որ ոչ միայն հմուտ հեղինակ է, այլ նաեւ իր պատմած գէպերուն մէկ մասը քաղած է Հաղբատի եւ Սանահնի վանքերուն հռչակաւոր գիւանդներէն, — կ'ըսէ թէ՝ «Տուղրիլ-բէկը մարդ զրկեց Լիպարիտի, առաջարկելով որ իր հաւատքը դաւանի»: Վրաց սպարապետը պատգամաւորին ձեռքով այս պատասխանը տուաւ. «Երբ քու երեսները տեսնելու ըլլամ՝ կ'ընեմ ինչ որ

(61) Լաստիվերտցի: Անդ:

(62) Ուսուցիչ: Անդ:

(63) Անդ, էջ 127:

կը հրամայես»: Եւ Լիպարիտ ներկայանալով սուլթանին ըսաւ. «Երբ զքեզ տեսնելու արժանի եղայ՝ քու կամքդ պիտի չկատարեմ եւ մահէն ալ չեմ վախեր»: Երբ սուլթանը հարցուց անոր թէ ինչ կ'ուզէ, Լիպարիտ ըսաւ. «Եթէ վաճառական ես, ծախէ զիս, եթէ դահիճ՝ սպաննէ զիս. իսկ եթէ՝ թաղաւոր ես, պարգեւներով ազատէ զիս»: Լսելով այս խմաստուն խօսուածքները, սուլթանը ըսաւ. «Ձեմ ուզեր ո'չ ես զինքն վաճառական եւ ո'չ քու արեան դահիճ ըլլալ, այլ թաղաւոր եմ, դնա՛ ուր կ'ուզես, եւ զայն պարգեւներով արձակեց»⁽⁶⁴⁾:

Իսկ Կեղրենոս կը պատմէ, թէ Լիպարիտ Օրբէլեան շուտով ազատ արձակուեցաւ Կոստանդին Մոնոմախոս կայսեր եւ Տուղրիլ-բէկի միջեւ կնքուած համաձայնութեան մը հիման վրայ: Այս միջադէպերը ցոյց կու տան՝ թէ Սուլթան Տուղրիլը, որ, ըստ Վարդանի բացատրութեան, բոլոր աշխարհը արիւնով լեցուցեր էր»⁽⁶⁵⁾, զիտէր զնահատել ոսոխին առնական քաջութիւնը, եւ ցոյց տալ, պարագաներու համաձայն, ասպետական վեհանձնութիւն, որմէ զուրկ չէին ուրիշ արեւելեան բռնակալները:

Մինչ Լաստիվերտցին կ'ըսէ թէ Տուղրիլ-բէկ Լիպարիտ իշխանը «մեծ պարգեւներով խաղաղութեամբ արձակեց իր աշխարհը»⁽⁶⁶⁾, անդին, Ուսուցիչին կը պատմէ թէ սուլթանը «մեծ պարգեւներով ուղարկեց զնա Հոռոմներու քով, ի Կոստանդնուպոլիս: Հոս, Մոնոմախոս տեսնելով զայն շատ ուրախացաւ, եւ մեծ պարգեւներով ուղարկեց զնա իր տունը, կնոջ եւ որդիներուն մօտ»⁽⁶⁷⁾: Իսկ Վարդան պատմիչը կ'ըսէ թէ՝ «Որովհետեւ կայսրը

(64) Վարդան. «Հաւաքումն Պատմութեան», էջ 99:

(65) Անդ, էջ 96:

(66) Անդ, էջ 59-60:

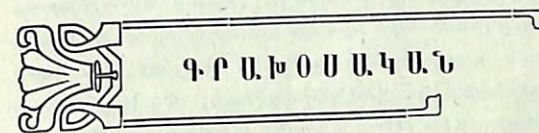
(67) Ուսուցիչ: Անդ, էջ 127:

(68) Վարդան: Անդ, էջ 99-100:

Լիպարիտը իր մօտ կ'ուզէր, սա զնաց անոր քով, եւ կայսրէն զօրքեր առնելով՝ եկաւ Վրաստան, եւ բռնելով Բաղրատ թաղաւորը՝ զայն զրկեց կայսեր, եւ ինքը տիրեց բոլոր երկրին»⁽⁶⁸⁾:

Հ. ՍԱՀԱԿ ՏԵՐ-ՄՈՎՍԵՍԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

«ՅՈՒՇԵՐՍ»

ԱՆԱՅԻՍԻ (ՏԻԿ-ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ)

Պոլսի յուշամատեն մը, գրի առնուած վաւերական քերթողութի մը կողմէ, որ բողոքած է բեզու շրջանի մը և բարեբախտաբար դեռ կ'ապրի մեր մէջ: Կ'երեւակայէք այն անօրինակ հմայքը, որ կը ներկայացնէ նման երկ մը, սկսեալ ութսունական թուականներէն մինչեւ մեր օրերը:

Տարօրինակ անձկութեամբ մը կը բանամ յուշամատենը, խամրած տերեւներ կը յուսամ գտնել հնաբոյր էջերուն մէջ, բայց ահա «սիւրուած դէմքի մը աղուոր» պատկերը կը վերաւորուած դէմքի մը աղուոր» պատկերը կը վերաւորուած դէմքի մը աղուոր» պատկերը կը վերաւորուած դէմքի մը աղուոր» պատկերը կը վերաւորուած դէմքի մը աղուոր»:

Երջանիկ դարաշրջան, երբ մէկը միւսէն աւելի հոյակապ դէմքեր կը լուսազարդէին հայ գեղեցիկ դպրութեանց երկնակամարը, որոնց յիշատակը յանկարծ կը վերապրի «հին, մոռցուած երգի մը յանկերգին» պէս:

Չգալուն քերթողութի մը հոգիի պրիմալէն է որ կը ցոլանայ լուսեղէն պատկերը անցեալ դարու պաշտելի դէմքերուն և կը բաղկէ մեր սրտին դռները:

Թովմաս Թերզեան... քնքոյշ, վսեմ, լուսամիտ, այն որ հիանալի լուսատեսութեամբ մը լուսնին ցոլքերը կ'ընդհարէր տիղմին մէջ... Ինք կ'ըլլար առաջինը, որ կը խրախուսէր մատղաջ բանաստեղծներին, կ'առաջնորդէր իր

